

HEGYI RÉKA

Apocalipsa balcanica

■ GOLDONI: KOMÉDIASZÍNHÁZ ■

Carlo Goldoni több mint százötven darabjából a Kolozsvári Állami Magyar Színház az utóbbi tíz évben három vígjátékot tűzött műsorára: Arkosi Árpád rendezésében *A chioggai csetepatét*, Vlad Mugurében *A velencei ikreket*, az idei évadban pedig a fiatal Rusznyák Gábor vitte színre a *Komédiaszínház* (*Il teatro comico, 1750*) című, *ars poeticának* is tekinthető művét. A darabot magyar nyelven Kolozsváron játszották először, megelőzve a Madách Kamara Babarczy László rendezte előadását és Anca Bradu színre állítását a veszprémi Petőfi Színházban.

Makara Lehel felvétele

Dimény Áron (Eugenio), Bogdán Zsolt (Lelio), Nagy Dezső (Anselmo) és Bíró József (Orazio)

A *Komédiaszínház** a szerző szerint nem is annyira komédia, mint inkább drámáihoz irt előszó, egyszersmind a *commedia dell'arte* megújításának programdarabja. Goldoni a vázlatokra (kanavászokra) épülő improvizációkat művészien kidolgozott és szóról szóra leírt szövegekkel váltotta föl, a *commedia dell'arte* maszkokká merevedett típusfiguráit egyénítette, s megvalósította a rendezett összjátékot. Az újításokat a kolozsvári előadásban a *Komédiaszínház* társulatvezetője, Orazio (Bíró József) fogalmazza meg, ezeket ellenpontozza Lelio (Bogdán Zsolt), aki a hagyományos *commedia*-felfogást képviseli. A darabbeli színészek zavarban vannak az írott szöveg miatt (magolniuk kell), a későbbiekben elképedve hallgatják, hogy egyszer majd eltűnik a maszk és az imp-

rovizáció, és a természetes játék jegyében az is megengedett lesz, hogy a színész háttal álljon közönségének. Rusznyák Gábor és a kolozsvári színészek humorforrássá alakítják a mai ismereteink szerint túlhaladott problémákat, sőt, néhol anakronizmusnak ható idézetekkel színezik őket. A különféle, többnyire didaktikus elméleteket egy vastkos, fekete borítójú könyvből olvassák fel, mely végigvonul az előadáson, legalább egyszer minden szereplőnek a kezébe jut, végül ironikus gesztusként, az utolsó jelenetekre a társulat új tagjának, Lelióknak lesz veszedelmes fegyvere: tapasztaltabb társait a száraz és ósdi teóriákra hivatkozva oktatón ki.

* Nyerges László fordító a névelő nélküli változat mellett döntött.

Rusznay Gábor rendezésében az előadás vegyítiszta színház a színházról. „Lerágott csont” – mondja méla undorral a darabbeli újító szellemű direktor – egy nem Goldonitól származó replikában, de a kolozsvári társulat szemmel láthatóan jókedvvel fogadta a rendező ötleteit: fonákjára fordították az olasz mester művét, és az alaphelyzetekből kiindulva rögtönzések sorát rögzítették az előadás szövegében. Saját találmányú, nem mindig igényes szöveccel fűszerezték Goldonit. „Kinek a pap, kinek a paplan” – replikázik Lelio. A fűzfapoéta táskájából hallatszós ketyegő hangra reagálva pedig azt mondja, „bombasiker” lap-panghat a kéziratok között. „Ez jólesett” – állapítja meg gonoszokdva az egyik szereplő, mikor pórul járt kollégája alól kihúzzák a széket, és az a földre huppan. Mindannyian fölháborodnak az elkészt és az igazgató feddésére „Kapjátok be!” felkiáltással elvonuló Gianni (Hatházi András) magatartásán, hogy aztán kiderüljön: megjegyzése csak a társulatnak felkínált röviditalra vonatkozik.

A Komédiaszínház társulata gyarlóságuk ellenére is szeretetre méltó emberekből áll, és az előadás igazi értéke a színészek munkája, akik hús-vér alakokat formálnak a szerepekből. Bíró József alakításában Orazio művelt, színháza anyagi és szakmai problémáit szívén viselő igazgató, akinek egyetlen hibája, hogy nem tud kellően higgadt lenni: hevesen vitatkozik olyan csekélységekben, hogy leeresztett vagy felhúzott függönnyel folyjon-e a próba, vagy képes saját cipőjét is bevetni, hogy véget vessen a színpadon zajló dilettantizmusnak. Placida, a társulat primadonnája (Gajzágó Zsuzsa) minden semmiség miatt hisztériázik, maró gúnnyal szurkálja pályatársnőit, lenézi a sügöt – szóval sztáralúrjei vannak –, de őszintén örül a legapróbb bóknak. Beatrice (Borbáth Júlia), aki a második színésznő a társulatban, nem áttal pongyolában és hajcsavarókkal a fején megjelenni a színpadon, nyűgös, mert utál próbálni, de feltételezhetjük róla, hogy az előadásokon becsületesen eljártssa az anyaszerepeket. Vittoriának (Csutak Réka) csak nyúl farknyi szerepek jutnak, ezért kapva kap bármilyen be- és kiugrási alkalmon, és igyekszik „bejatszani” magát minden jelenetbe, ezért csúfolódnak vele, mint ahogy azt sem hagyhatják szó nélkül, hogy ő az egyetlen, aki ismeri a színház ajtaján kopogtató szerencsétlen flótást, a költőt. Vittoria és Lelio kibékülését szenvedélyes tangó szemlélteti, melynek címe: *Apocalipsa balcanica* (Kusturica balkáni témájú filmjeiben is gyakran felhangzik a tangó).

Eugenio (Dimény Áron) mindig csinnyevéseken törí a fejét, és fáradhatatlanul bosszantja igazgatóját, a primadonnát és az egész kollektívát. Tonino (Salat Lehel) morcos hipochonder, aki már összenőtt a Dottore-figurával, melyet minden biztonnyal időtlen idők óta alakít. Petronio (Laczkó Vass Róbert), az izgága Brighella alakítója azért ingerült, mert nem lothatja be szerepébe azokat a nyakatekert allegóriákat, melyeket tapssal szokott díjazni a publikum. Gianni léha tróger, akinek kisujjában van szerepének minden csinja-binja (ő a komédiabeli furfangos Arlecchino), és megengedi magának, hogy félvállról vegye a munkáját. Anselmo (Nagy Dezső), a társulatvezető barátja jószágos úriember, akinek mindenkihez van egy jó szava. Közbenjárása nélkül a direktor nem alkalmazná sem Leliót, sem a szerződés nélkül maradt opera-énekesnőt (Kali Andrea).

Az előadás legjobb jelenetei a felvételi vizsgák. Bogdán Zsolt a nézőtérrel vonul be, megcsókolja a színpadot, szakértelemmel próbálgatja az akusztikát, kedveskedik a színésznőknek, de minden igyekezete hiábavaló: darabjaira a társulat nem vevő. Kétségbeesetten bizonygatja, hogy ért az elit színházhoz, és pillanatok alatt bemutat egy oidipuszi szenvedéstörténetet. Amikor így sem arat sikert, duzzogva azzal fenyegetőzik, hogy elmegy, miközben Anselmo sehogyan sem tud megszabadulni tőle. A direktor végül

hajlandó ismét meghallgatni őt, de most már komikusként vizsgálják, és a közönség bármilyen feladattal próbára teheti (szaval, táncol, énekel, sír, nevet, szerelmet vall – attól függően, hogy az Orazio által megszólított, kényelmes kívülállásából kikölkentett kolozsvári néző mit kér). Természetesen veszélyes a be nem avatott, éppen ezért kiszámíthatatlan nézők szeszélyére bízni az előadás alakulását, de Bíró József, aki animálja a „versenyműsort”, és Bogdán Zsolt, akinek helyét kell állnia a próbákon, uralja a helyzetet, mindenre van megoldásuk vagy szellemesen kitérő válaszuk. Így a közönség sem érzi becsapva magát, a színészek pedig biztos kézzel kormányozzák a helyzeteket az előadás következő jelenete felé.

A komédiaszínház két új tagját, Leliót és Eleonórákat egyaránt a nyomor kényszeríti arra, hogy a csepűragókhöz szerződjenek. A színészeknek sincs sokkal jobb soruk: éheznek, mindannyian igyekeznek meghívatni magukat ebédre. Az igazgató intésére Leonardo da Vinci *Utolsó vacsorája* szerint terítenek asztalt, kenyeret törnek, vörösbort isznak, és hogy kicsit áltathassák magukat, a díszletezők kasírozott papírmalacokat és műanyag gyümölcstalakat szolgálnak fel. (Fájlalom, hogy a szép képet Rusznayék izléstelen és funkcióatlan gesztussal rontják le: a duhaj színművészek igazi kenyérgalacsinokkal kezdenek dobálózni.) A balkáni apokalipszis azzal hág tetőfokára, hogy az előadás vége felé a színpadon zajló próbát turistacsoport zavarja meg (a szolgálók és a díszletezők alakítói jelennek meg civil öltözetben). Az Európai Unió kis zászlóit lobogtatják, és kiderül, hogy Kolozsvár egyik nevezetességét, a magyar kisebbség színházát látogatják. Elhangzanak pontos statisztikai adatok, de az idegenek nem értik, hogyan élhet itt ilyen sok magyar, illetve hüledezve konstatálják, hogy a nézőtér akkora, mint egy stadion. A színészek kővé meredve figyelik, hogy a betolakodók tudomást sem vesznek a próbáról. Utópisztikus kép. Lehetséges, hogy egyszer még ilyen kuriózumnak számít ez az intézmény?

Az előadás perspektívái folyton változnak: a másfél-két óra alatt a nézőtér és a színpad többször „helyet cserél”, és a sikyszerű mozgást (nagyon le van szűkítve a színpadi játéktér) merőlegesen metszi a színpad, illetve a nézőtér teljes mélységét kihasználó járás. Amint a szereplő utalnak rá, a színpad és a nézőtér közötti falat lerombolják (Orazio magyarázza Lelióknak, hogy ez lenne az előadás feladata), a szereplők egy része a nézőtérrel érkezik, és ami mindezeknél fontosabb: a közönséget is bevonják a játékba. Az utolsó jelenetben ismét változik a perspektíva: fölmege a függöny a komédiások színpadán, és az eddig előtérben levő rivaldák, melyek commedia dell'arte korabeli hangulatot teremtettek, átkerülnek a darabbeli színpad másik oldalára. A Komédiaszínház nézőtere üres, csak egy hintázó anygalka (Mányoki Bence) kíváncsi a komédiára. A mesés kép láttán a színészek a színpad mélye felé hátrálnak, felcsapódik a zenekari árkot takaró híd. Nincs fal, de most már van szakadék a nézőtér és a színpad között, és azok, akik a színészek hívogatására fölmerészkednének a világot jelentő deszkákra, csak virtuálisan követhetik – ki tudja, hová – a kedves, esendő társulatot.

CARLO GOLDONI: KOMÉDIASZÍNHÁZ (Kolozsvári Állami Magyar Színház)

FORDÍTOTTA: Nyerges László. DÍSZLET-JELMEZ: Dobre-Kóthay Judit. MASZK: Varga-Járó Ilona m. v. KOREOGRÁFUS: Jakab Melinda m. v. RENDEZTE: Rusznay Gábor.

SZEREPLŐK: Bíró József, Gajzágó Zsuzsa, Borbáth Júlia, Bogdán Zsolt, Kali Andrea, Csutak Réka, Dimény Áron, Salat Lehel, Laczkó Vass Róbert, Nagy Dezső, Hatházi András, Kézdí Imola, Fodor Edina, Vindis Andrea, Molnár Levente, Sinkó Ferenc, Tyukodi Szabolcs, Mányoki Bence.